

УДК 811.411.21'367.625'37 : 811.161.2

КАТЕГОРІЯ РОЗШИРЕНИХ ДІЄСЛІВНИХ ОСНОВ В АРАБСЬКІЙ МОВІ ТА ПЕРЕДАЧА КАУЗАТИВНОЇ ТА ІТЕРАТИВНОЇ СЕМАНТИКИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Лідія Луцан

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра сходознавства,
вул. Університетська, 1, кімн. 239, Львів, Україна, 79000,
тел.: (032) 239 47 04*

Розглянуто способи передачі каузативної та ітеративної семантики, відображених у категорії розширених дієслівних основ арабської мови, засобами української мови.

Ключові слова: розширені дієслівні основи, каузативність, ітеративність, інтенсивність.

У семантичну основу значення ітеративності закладено характер перебігу дії у плані кратності, тобто повторюваності. Зокрема, І. Жигора наголошує на тому, що “ітеративність неоднократності полягає в тому, що множинність повторюваних ситуацій є нескінченною і тому невизначеною” [6, с.186]. Семантична канва ітеративності розщеплюється на такі аспекти: 1) вказівка на концептуально тотожних учасників повторюваності, які зумовлюють ітеративність; 2) вказівка на політемпоральність неоднократності, зумовленої ситуаціями, що відбуваються в різні періоди часу, але становлять єдину ітеративну множинність. Ітеративність характеризують також такі чинники, як рівномірність, обсяг та інтервали відтвореної дії.

Вираження ітеративності та інтенсивності в арабській мові в межах розширених дієслівних основ репрезентується переважно відповідними значеннями II та зворотньої до неї V порід.

Вираження ітеративності в українській мові відбувається за допомогою лексичних, граматичних та словотворчих засобів, проте вони не утворюють цілісної системи. Однак можна виділити основні засоби передання різних значень кратності, які полягають у широкому використанні словотворчих афіксів. Дослідник В. Лопатін вказує на те, що дієслово взагалі характеризується найбільшими серед усіх частин мови словотворчими можливостями [8, с. 22], тому і в українській мові перше місце займають власне словотворчі засоби, які дають змогу варіювати кількісну семантику дієслів.

В українській мові носіями семи ітеративності здебільшого постають дієслівні префікси та суфікси. Найпоказовішим у цьому плані є непродуктивний словотвірний тип із суфіксом **-ва-** (із варіантами **-ува-**, **-а-**). Додаткові семантичні відтінки

дистрибутивності із просторовим значенням набувають дієслівні лексеми із формантом *o(б)-*:

جَال *обійти (один раз)* і جَوَّلَ *обходжувати, об'їздити (багатократно)*. Префікс *по-* вживається у двох різновидах дистрибутивної ітеративності з обов'язковим залученням відповідного контексту: 1) вказує на множинність суб'єктів дії; 2) вказує на множинність об'єктів дії.

Цікавим у плані співставлення із арабською мовою є редукований префікс **попо-**, бо і редуплікація (в українській мові), і гемінація (в арабській мові) вже з огляду на їх утворення шляхом повторюваності найочевидніше презентують не лише ідею ітеративності, але й інтенсивності, що власне й відображено у семантиці дієслівного значення II породи. Отже, вираження семи ітеративності дії у різних нюансах репрезентується за допомогою префікса *попо-* у значеннях повторюваної та довготривалої дії: جَوَّلَ *попоїздити*; طَوَّفَ *по(по)обходити*, а префікс *по-* передає також зачення спрямованості на багато об'єктів: غَلَقَ *зачиняти (одні двері)* і غَلَقَ *позачиняти (багато дверей)*; قَتَلَ *вбити, вбивати* і قَتَلَ *повбивати (багатьох)* або участь у дії багатьох суб'єктів: ماتَ *вмирати* і مَوَّتَ *повмирати*. Особливо ітеративна семантика останньої лексеми підкреслюється одночасним вживанням префікса *по-* та суфікса *-ува-*: *повивмирувати*. Такою комбінацією словотворчих засобів досягається також трансформація ітеративності в плані поширеності дії: فَرَّقَ *порозсіювати*, а також трансформація ітеративності та інтенсивності дії: كَسَّرَ *порозбивати (багато предметів ущент)*; فَتَّلَ *позакручувати (багато предметів міцно)*.

Значення ітеративності V породи характеризується в арабській мові відтінком повільності і старанності «за вираженням арабських граматистів *عمل بعد العمل في مهلة* «повторна дія при повільності» [5, с.128]: تَجَرَّعَ *попивати (повільно маленькими ковтками)*; نَحَسَّى *посьорбувати (повільно маленькими ковтками)*; تَعَرَّقَ *пообгладжувати (старанно)*.

Хоча ітеративна сема й наявна у значеннєвій структурі дієслова, загальну семантику ітеративності допомагають передавати також інші лексеми-ітератизатори, які вказують на багатократність, і контекст, який подає додаткову інформацію щодо кількості об'єктів чи суб'єктів дії. Ці елементи допомагають конкретизувати ситуацію, усуваючи з неї неточності і двозначності, бо відомо, що більшість афіксів, у тому числі дієслівних, відзначаються полісемантичністю, а це стосується в першу чергу префіксів із широкою шкалою валентного потенціалу.

Кількісна семантика часто становить одну із домінантних сем префікса **пере-**, про що згадували багато дослідників, серед яких В. Ільїн, К. Городенська, І. Ковалик. Квантитативне значення цього афікса має складну структуру, у межах якої розрізняють такі диференційні параметри: 1) кратність \ не кратність дії; 2) однократність \ багатократність дії; 3) інтенсивність \ не інтенсивність дії; 4) багатосуб'єктність \ багатооб'єктність (дистрибутивність) дії: حَرَّبَ *перевбити (багатьох)*, *побити (сильно)*; كَسَّرَ *переламати (багато)*.

Реальна кількість значень афіксованих дієслів насправді може виходити за межі проголошеної у словнику. Зокрема, С. Соколова пояснює це явище так: «Незважаючи на те, що деривати своєю семантичною структурою частково спираються на твірні

дієслова, вони не повторюють цієї семантичної структури повністю” [9, с. 64]. Окрім цього, вона наголошує на тому, що розроблення теорії словотвору відбувалося зазвичай на матеріалі суфіксального словотвору іменних частин мови, тому дослідження власне дієслівного словотвору сприятиме вдосконаленню загальної словотвірної теорії, а також заповненню окремих семантико-словотвірних лакун, які виявляються у процесі семного аналізу значеннєвої структури дієслів. Цю думку підтримують також й інші мовознавці, а саме Л. Вараксин: “Лінгвістам, які звертаються до дієслівного матеріалу, доводиться по-новому осмислювати багато понять своєї науки, щоб відобразити специфічні властивості досліджуваного класу похідних” [2, с.7].

У цьому плані показовою є аналогія із окремими значеннями II та IV порід арабського дієслова. Значення фактитативності, або каузативності, належать дериватам і II, і IV порід, а отже, часто відповідні лексеми стають синонімічними, наприклад, *جَلَسَ* (II) \\\ *أَجْلَسَ* (IV) *садити*. Проте варто пам’ятати, що для носіїв мови семантична відмінність все-таки відчутна, бо на каузативне значення II породи впливає також значення ітеративності та інтенсивності, теж властиві цим дериватам, а отже, і саме каузативне значення матиме відтінок тривалості, в той час коли похідні IV породи не мають такого додаткового семантичного впливу, а тому позначають більш короткочасну дію. Під впливом узусу ця диференційна сема почала нівелюватися. Можливо, проведення семантично-дериваційної аналогії з відповідним явищем арабської мови допоможе зрозуміти процес семантичної інтерференції дієслівних похідних і в українській мові.

Префікс *пере-* вносить до значення ітеративності додаткову сему дистрибутивності, тобто розрізнення за ознакою дії, зосередженої в суб’єкті \ спрямованої на об’єкт, а також диференційні ознаки кумулятивності \ некумулятивності та інтенсивності \ неінтенсивності. Наприклад, 1) інтенсивні некумулятивно-суб’єктно-дистрибутивні лексеми: (*شَيَّخَ* *перезрівати*); 2) неінтенсивні некумулятивно-суб’єктно-дистрибутивні лексеми (*مَوَّتَ* *перемертити*); 3) неінтенсивні кумулятивно-об’єктно-дистрибутивні лексеми (*ضَرَبَ* *перевити*; *حَطَمَ* *переламати*, *перетроцити*); 4) інтенсивні некумулятивно-об’єктно-дистрибутивні лексеми (*قَبَّلَ* *перещілувати*); 5) неінтенсивні некумулятивно-об’єктно-дистрибутивні (*فَسَدَ* *пересувати*; *قَطَعَ* *перерубати*, *поперерізувати*). К. Горденська наголошує, що дієслова із формантом *пере-* характеризуються також семантичним відтінком почерговості у виконанні дії стосовно об’єктів, коли дія “поширюється на кожний об’єкт зокрема” [4, с.27] і репрезентують дистрибутивно-тотивно-ітеративне значення. Проте необхідно зазначити, що такі дієслова для фактичного виявлення ітеративності обов’язково потребують ширшого контексту. Порівняймо: *عَرَفَ* *знайомити* і *عَرَفَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا* *перезнайомити*, де на ітеративність вказує словосполучення один з одним (дослівно: знайомити один з одним). Отже, ітеративність дієслів зі словотвірним формантом *пере-* виявляється за допомогою конкретного контексту, який підкреслює повторюваність або необмеженість виконання дії.

Дистрибутивно-тотивно-ітеративне значення виявляється також через префікс *ви-*, який може також вказувати на граничну інтенсивність дії, наприклад:

وَقَتَلَ *вибивати* \\\ *вибити*: *вбивати*, *внишувати* всіх або багатьох (особливо у фразеологізмі *вбити до ноги* – *знищити* всіх).

Префікс *на-* вносить до семантичної структури дієслівних дериватів додаткову сему нагромадження великої кількості (об'єктів чи суб'єтів), що також ускладнюється відтінком надмірності у виконанні дії або ознакою кумулятивності:

كَسَرَ كَسْرًا حَظْمًا *набивати* || *набити*: забивати що-небудь у великій кількості; убивати, знищувати велику кількість (людей, звірів, птахів); розбивати, роздрібнювати велику кількість чого-небудь; قَطَعَ *нарізати* (на шматки), *нарубати*.

Також префіксальний формант *на-* може поєднуватися із постфіксом *-ся*, зберігаючи при цьому значення ітеративності, спрямованої на суб'єкт дії: بَلَطَ *набігатися* (побігати багато). Таку семантику часто передано арабською мовою за допомогою зворотної V породи: تَشَبَّعَ *наїдатися*; تَطَلَّعَ نَفْرَجًا *надивитися*.

Іноді префікс *на-* підсилює у дієслівному форманті вже наявну ітеративність. Порівняймо: ضَايَبَكَ *надокучати* || *надокучити* (ставати неприємним, нестерпним від повторення, одноманітності; набридати); دَوَّكُتًا *докучати* || *докучити* (повторюванням, одноманітністю дій, слів неприємно вражати; набридати, надокучати, обридати, настирюватися, остогидіти).

Верифікацією наявності семи ітеративності служить метод трансформації. Якщо таку сему легко виявити, отже, вона явно входить до семантичної структури тієї чи іншої лексеми.

Отже, дієслівні деривати можуть виражати ітеративну семантику як за допомогою лише афіксів, хоч їх є порівняно небагато (префікси *попо-*, *пере-* та суфікси *-а-*, *-ва-*, *-ува-*), так і за допомогою ширшого контексту, який актуалізує ітеративність. Дуже часто похідні дієслова не обмежуються переданням лише квантитативності, а часто паралельно набувають значень інтенсивності та кумулятивності, що також зближує їх із відповідними дериватами розширених дієслівних основ, які об'єднують значення інтенсивності та ітеративності.

Досить часто інтенсивно-ітеративну семантику арабських дієслівних порід доцільно передавати через суплетивні щодо твірного слова лексеми. Наприклад, قَطَرَ *крапати*, *сочитися* і قَطُرًا *дистилювати*, *фільтрувати* (тобто довго і у великій кількості крапати), хоча в арабській мові у таких випадках чітко простежується спільність і кореня, і значення. Через суплетивізм українською мовою також краще передавати ті інтенсивно-ітеративні значення, які ускладнено емоційною оцінкою, наприклад, ضَرَبَ *бити* і ضَرْبًا *лупцювати*, *відлупцювати*.

Каузативність є однією із домінуючих значень у репрезентуванні семантики арабського дієслова у II, III та IV породах, хоча трапляється також і в інших. Можна спостерігати явище каузативності, виражене чергуванням коротких голосних у межах однієї породи, наприклад, طَفَى *гаснути* і طَفَأَ *гасити*. Послідовно каузативне значення підтверджується формами II та IV порід: طَفَأَ *гаснути* і أَطَفَأَ *гаснути*.

Каузативність в межах дієслівних порід може набувати також інших додаткових семантичних відтінків, властивих тій чи іншій породі. Наприклад, II порода, окрім каузативного, має ще інтенсивно-ітеративне значення, отже, дериват цієї породи مَوَّتَ *умертвляти*, *позбавляти життя*, *вбивати* міститиме також сему “у великій кількості, багатьох”; X порода характеризується також зворотністю, отже, дериват цієї породи اسْتَمَاتَ матиме значення “не шкодувати себе, доводити себе до смерті”.

Фундаментально досліджуючи явище каузації в різних мовах, вчені вказують на те, що “ступінь диференціації” в межах каузації серед мов відповідає їхній семантичній типології, розробленій Ш. Баллі. Згідно із цією типологією протиставляються дві “психологічні тенденції”, які проявляються в синтаксисі різних мов: імпресіоністична, феноменологічна й аналітична. Аналітична тенденція, найпомітніша в англійській мові, називається “каузальною” [10, с. 8–9].

У лінгвістичному розумінні каузація виявляється у дії суб’єкта як причини або збудника дії чи стану іншого суб’єкта, а прототипне поняття каузації кодується в граматичці, або в морфемах, або в граматичних конструкціях [7, с. 83]. Дж. Лакофф зазначає, що граматичне вираження каузації характерне в першу чергу для центральної каузації, тобто прямої причини, а для непрямой каузації використовується лексема *cause/ причина: to kill вбити* і *cause to die спричинити смерть, бути причиною смерті* [7, с. 83].

Хоча А. Вежбіцька у роботі “Семантика англійських каузативних конструкцій в універсально-типологічній перспективі” розглядає каузацію в межах конструкцій з каузативними дієсловами, лексичними причинними елементами, лексичними умовними елементами і конструкціями мети [3, с. 171–220], нас у першу чергу цікавлять конструкції із каузативними дієсловами, оскільки вони найбільше наближаються до “каузативних порід” арабського дієслова. Каузативні дієслова означають вплив на особу або предмет, у результаті якого особа чинить дію або переживає стан, а предмет змінює свою якість чи місце розташування. Т. Ященко наголошує, що каузативні дієслова є найдавнішим способом вираження каузальності в багатьох мовах, а каузативний стан існував в індоевропейських мовах як граматична категорія [10, с. 83–84].

З погляду вираження каузатива Ю. Апресян класифікує його на морфологічний (сохнути – сушити, мокнути – мочити), лексичний, або суплетивний (знати – повідомляти, вмирати – вбивати), аналітичний, який іноді допускає стиснення (знати – давати знати – повідомляти) [1, с. 46–47]. Дери́ваційні можливості дієслівних порід арабської мови дають змогу широко модифікувати значення каузативності морфологічним способом, на відміну від української та англійської мов, у яких переважають лексичний та аналітичний способи.

Дж. Лайонс розглядає каузацію в англійській мові також у межах лексем, які суміщають каузативне та некаузативне значення, наприклад: *to begin починати і починатися*; *to close закривати і закриватися*; *to grow вирощувати і рости*; *to move рухати і рухатися*; *to split розколювати і розколюватися*. Однак він зазначив, що такий спосіб вираження каузативності суперечить більш давньому способу – суплетивізму: *to die вмирати \ to kill вбивати*; *to see бачити \ to show показувати*, в якому каузатив лексикалізовано [1, с. 188].

Каузація, виражена зміною чергування голосних у корені типу *to lie лежати \ to lay класти*; *to fall падати \ to fell повалити* співвідноситься із відповідним явищем в арабській мові, коли каузацію спричиняє чергування коротких голосних у корені, наприклад, *سَعَّ* *веселити* і *سَعَّ* *веселитися*.

За допомогою афіксації, а саме – префікса *en-* та суфіксів *-en, -ize*, в англійській мові відбувається каузація від ад’єктивних та субстантивних основ: *rich багатий \ to enrich збагачувати*; *large великий \ to enlarge збільшувати*; *soft м’який \ to soften*

пом'якувати *real реальный* \ to realize *реалізувати*. В арабській мові відад'єктивна каузація цього типу реалізована в II породі: *حَمَّرَ червонити, писати червоним* \to reden; *سَوَّدَ чорнити, писати чернетку* \ to blacken.

Каузативні дієслова за семантикою поділяються на кілька основних груп: 1) каузативи породження дії або стану; 2) каузативи знищення дії або стану; 3) каузативи руху або розвитку; 4) каузативи психо-фізичного стану.

Серед різновидів каузативів можна окремо виділити ліквідативи – дієслова зі значенням “робити так, щоб ліквідувати дію (ситуацію)”, а також пермісиви – дієслова зі значенням “не робити так, щоб дія (ситуація) була неможливою”. До ліквідативів в арабській мові зараховуємо не лише *نَامَ спати* \ *أَيْقَطَ будити*, але й деномінативні деривати II породі із значенням “ліквідація позначеного іменем”, наприклад, *فَرَّدَ кліщі* \ *فَرَّدَ видаляти кліщі*; *مَرَضَ хвороба* \ *مَرَضَ ліквідувати хворобу, доглядати за хворим*. Останні приклади добре ілюструють тезу О. Потєбні про те, що якість (причина) зливається із самою річчю, і відповідно хвороба мислиться як річ з відповідною якістю, яку можна змусити (каузувати) вийти, а каузатором виступає сама якість [10, с. 206]. До пермісивів зараховуємо *دَخَلَ входить* \ *أَدْخَلَ вводити*; *خَرَجَ виходити* \ *أَخْرَجَ виводити*.

Цікавими з погляду каузації дії та ліквідації виступають окремі дієслова IV породі. Наприклад, за моделлю IV породі утворюються деривати як спричинення чогось, так і ліквідації: *أَغْنَتَ втягнути у біду*; *أَمْرَضَ викликати хворобу*, а також *أَشَكَّى задовільнити скаргу* (тобто ліквідувати причину скаржитися); *أَعْتَبَ ліквідувати причину докорів*.

Окремо виділяємо дієслова зі значенням “каузації дії на свою користь”. В арабській мові таким значенням відзначаються V, VIII та X породі. Такі значення зазвичай трансформуються українською мовою зворотнім постфіксом –ся, оскільки основне значення цих порід полягає у репрезентації зворотності. Наприклад, *تَطَلَّبَ добиватися для себе*; *اسْتَنْمَرَ скористатися самому*.

Вираження каузативності можна трактувати також у категоріях конверсії. Конверсивами вважаються пари слів, які виражають двосторонні відношення і представляють один і той самий смисл у різних напрямках, наприклад, *купувати – продавати*; *давати – отримувати*. На перший погляд їх можна трактувати як антонімічні пари, проте у цю категорію зараховують також лексеми типу *тримати – триматися*.

Конверсиви можна описати в термінах каузації, оскільки їх можна трактувати у такий спосіб : купувати – каузувати (спонукати) продавати, а продавати – каузувати (спонукати) купувати; давати – каузувати брати, отримувати, а брати, отримувати – каузувати давати, аналогічно будуємо семантичну схему з дериватами із постфіксом -ся: тримати щось – змушувати щось триматися самому. Ю. Апресян теж тлумачить семантику таких конверсивів у термінах каузації. “Дієслова типу *купувати – продавати* означають одну й ту ж ситуацію, характерні ознаки якої у першому наближенні можна описати так: (1) якась річ В переходить від особи X до особи Y; (2) якась грошова сума Z переходить від особи Y до особи X; (3) у випадку *купувати* (1) і (2) представлені як каузовані Y-ом, а у випадку *продавати* – як каузовані X-ом. Сказане рівнозначне твердженню, що тлумачення *купувати* і *продавати* будуть збігатися з точністю до елементарних значень і їх синтаксичної організації; однак у *купувати* суб'єктом каузативного дієслова, яка є вершиною семантичного дерева, буде X, а у *продавати* – Y” [1, с. 260].

Якщо в українській та англійській мовах конверсиви типу *to buy купувати* – *to sell продавати*; *to give давати* – *to receive отримувати* мають суплетивне вираження, то в арабській мові чітко прослідковується послідовно дериваційний чинник, виражений у відповідних семах деривативних формантів певних порід, причім модифікація значення у межах тієї самої породи може породжувати цілий ланцюжок конверсивів. Наприклад, від I породи дієслова *عطا* із енантіосемічною семантикою *брати, приймати, отримувати* утворюється III порода *عطا* із єдиним конверсивно-синонімічним значенням *давати*, а також IV порода *أعطى* *давати, пропонувати* і зворотня до III-ї VI порода із послідовно конверсивним значенням *отримувати, забирати*. Аналогічно через каузацію розвивається значення конверсивів у лексемах I породи *باع* *продавати* через II породу *بَاعَ* *змусити продати* до конверсива, вираженого VIII породою *اِبتاعَ* *купувати*. Проте варто пам'ятати, що синонімічну семантику можна виразити за допомогою іншого кореня: *شَرَى* *купувати і продавати* (I порода) і *اشترى* *купувати* (VIII порода).

Щодо конверсивів із формантом зворотності *-ся*, то їх трактують у межах пасивного стану.

На окрему увагу заслуговує тлумачення конверсивності у дієсловах зі значенням стану-почуття, таких як *захоплюватися, дивуватися, веселитися*. Л. Йорданська зазначає, що емоції, названі такими дієсловами, завжди трактуються мовою як викликані у суб'єкта відповідною оцінкою якоїсь події, а не як виниклі самі собою [1, с. 271]. Отже, в таких дієсловах вже розуміється каузативна семантика, а корелятивні до них перехідні дієслова *захоплювати, дивувати, веселити* є конверсивами, а не каузативами відповідних неперехідних дієслів. В арабській мові спостерігаємо цікаву картину презентації цих каузативних квазіконверсивів не лише у розвитку відповідних значень у межах похідних порід, наприклад: *أَبْهَجَ* *веселити, радувати* (IV порода) і *اِبْتَهَجَ* *радіти, веселитися* (VIII порода); *بَهَتَ* *дивувати, вражати* (II порода) і *اِبْتَهَتَ* *дивуватися, вражатися* (VII порода), але й у межах зміни значення шляхом чергування коротких голосних у I породі, наприклад, *بَهَجَ* *радувати, веселити* і *بِهَجَ* *радіти, веселитися*; *بَهَتَ* *дивувати, вражати* і *بِهَتَ* *дивуватися, вражатися* (бути здивованим, враженим), причому транзитивне значення послідовно передається через оголошування другого кореневого консонанта фатхою.

Зі зворотнім формантом *-ся* може бути пов'язана семантика рефлексивної каузації. Важливо звернути увагу саме на презентації рефлексивної каузації, в якій каузатив стосується учасника дії або стану, тобто мислиться як інцептив або результатив. У цьому випадку каузатором є один із безпосередніх учасників дії, а каузація замикається на самому каузаторові, наприклад, *اسْتَمَاتَ* (X порода) *не шкодувати себе* (дослівно: *доводити себе до смерті*).

Ідея каузації при некаузативному квазіконверсиві ні в українській, ні в англійській мовах регулярними засобами не виражається, але в арабській мові часто можливо обійтися дериваційними можливостями різних дієслівних порід. Дієслівну каузативну лексику цього типу можна класифікувати за семантикою на такі різновиди: каузація стану, каузація процесу, каузація сприйняття, каузація переміщення. Наприклад, *دَخَلَ* (I порода) *входити* \ *to enter* і *أَدْخَلَ* (IV порода) *вводити* \ *to lead in*; *سَارَ* (I порода) *йти* \ *to go* і *سَيَّرَ* (II порода) *відправляти* \ *to send*; *زَوَّجَ* (II порода) *одружувати* \ *to marry*

і تَزَوَّجَ (V порода) одружуватися \ to get married; وَقَدَّ (I порода) горіти \ to burn і أَوْقَدَ (IV порода) і اسْتَوْقَدَ (X порода) запалювати, розпалювати \ to lit, to make fire; رَأَى (I порода) бачити \ to see і أَرَى (IV порода) показувати \ to show; عَلِمَ (I порода) знати \ to know і أَعْلَمَ (IV порода) повідомляти \ to inform. У межах категорії дієслівних порід арабської мови можливий також ланцюжок відповідних семантичних мутацій: رَعَشَ (I порода) тремтіти і змушувати тремтіти \ to shiver, to force to shiver; أَرَعَشَ (IV порода) змушувати тремтіти \ to force to shiver; اِرْتَعَشَ (VIII порода) тремтіти \ to shiver.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды, том I. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1995.
2. Вараксин Л. А. Семантический аспект русской глагольной префиксации. – Екатеринбург, 1996.
3. Вежбицкая А. Семантика английских каузативных конструкций в универсально-типологической перспективе // Семантические универсалии и описание языков / пер. с англ. А. Д. Шмелева под ред. Т. В. Булыгиной. – М. : Языки славянской культуры, 1999.
4. Городенська К. Г. Семантичні функції дериваційних морфем // Мовознавство, 1987. – №1.
5. Гранде Б. М. Курс арабской грамматики в сравнительно-историческом освещении. – М., 1963.
6. Жигора І. В. Роль словотворчих засобів у формуванні ітеративної семантики // Культура народів Причорномор'я, 2002. – №32.
7. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи : что категории языка говорят нам о мышлении // Дж. Лакофф; пер. с англ. И. Б. Шатуновского . – М. : Языки славянской культуры, 2004.
8. Лопатин В. В. Русская словообразовательная морфемика. – М. : Наука, 1977.
9. Соколова С. О. Словотвірна мотивація в колі суміжних явищ // Мовознавство, 2004. – №1.
10. Яценко Т. А. Каузация в русском языковом сознании. – Симферополь, 2006.

Стаття: надійшла до редакції 15.10.2010
прийнята до друку 15.11.2010

**CATEGORY OF DERIVED VERBAL FORMS IN ARABIC
AND TRANSFERING CAUSATIVE AND ITERATIVE SEMANTICS
BY MEANS OF UKRAINIAN**

Lidia Lutsan

*The Ivan Franko National University of L'viv,
Department of Oriental Studies,
1, Universytets'ka Str., room 239, L'viv, Ukraine, 79000,
tel.: (032) 239 47 04*

The article traces the ways of transferring causative and iterative meanings of the derived verbal forms in Arabic by means of the Ukrainian language.

Key words: derived verbal forms, causation, intensifying, iterative meanings.

**КАТЕГОРИЯ РАСШИРЕННЫХ ГЛАГОЛЬНЫХ ОСНОВ
В АРАБСКОМ ЯЗЫКЕ И ПЕРЕДАЧА КАУЗАТИВНОЙ
И ИТЕРАТИВНОЙ СЕМАНТИКИ СРЕДСТВАМИ
УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА**

Лидия Луцан

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра востоковедения,
ул. Университетская, 1, ком. 239, Львов, Украина, 79000,
тел.: (032) 239 47 04*

В статье исследуются способы передачи каузативной и итеративной семантики арабских расширенных глагольных основ средствами украинского языка.

Ключевые слова: расширенные глагольные основы, каузативность, итеративность, интенсивность.